KSIĄŻNICA SZCZECIŃSKA

" Szczecin dawniej "

HISTORIA MIASTA W DOKUMENCIE, FOTOGRAFII I LITERATURZE

SZCZECIN 1992

KSIĄŻNICA SZCZECIŃSKA

" Szczecin dawniej "

HISTORIA MIASTA W DOKUMENCIE, FOTOGRAFII I LITERATURZE

SZCZECIN 1992

Scenariusz wystawy, wybór materiałów, opracowanie informatora

ALEKSANDRA SOLARSKA,

BARBARA SZTARK, ZOFIA ZIĘTKOWSKA

Prace fotograficzne

JAN SURUDO

Ponadto przy wyborze materiałów współpracowały

Wiesława Dziechciowska, Janina Kosman,

Halina Kozan – Macijewicz,

Eliza Ostrowska, Anna Wypych

Skład komputerowy

Lilia Marcinkiewicz

Oprawa plastyczna wystawy

Urszula Kremer – Wróblewska

Wystawa pt. „Szczecin dawniej. Historia miasta w dokumencie, fotografii i literaturze" jest kontynuacją ekspozycji z roku 1988 (zorganizowanej przez Książnicę Szczecińską przy współpracy z Archiwum Państwowym w Szczecinie) a zatytułowanej „Droga do polskiego Szczecina w literaturze, dokumencie, fotografii". Nietypowość tej kontynuacji polega tylko na tym, że obecna ekspozycja sięga w głąb historii miasta, poza historyczną granicę roku 1939 aż do dziejów najdawniejszych Szczecina.

W zamierzeniu organizatorów wystawy ma ona także stanowić skromny wstęp do przyszłorocznych obchodów 750 rocznicy lokacji Szczecina na prawie magdeburskim (3.04.1243 – 3.04.1993).

Wystawa „Szczecin dawniej" prezentuje materiały pochodzące wyłącznie ze zbiorów Książnicy Szczecińskiej. Z konieczności dokonaliśmy wśród tych materiałów wyboru, starając się eksponować przede wszystkim najcenniejsze i najciekawsze dokumenty i druki wydane do końca XVIII w.,wydawnictwa XIX i XX – wieczne oraz fotografie przedstawiające Szczecin od początku XIX stulecia aż po rok 1939.

Materiały rękopiśmienne zaprezentowane na wystawie, często sygnowane pieczęciami, dotyczą

najogólniej spraw wagi społeczno – państwowej. Prezentowane są przepisy, zarządzenia gospodarcze, listy urzędowe, księgi cłowe, materiały z archiwum E. Ackerknechta. Na uwagę zasługuje również m.in. Album Studiosorum Illustris Paedagogy Stetinensis będący imiennym wykazem uczniów Szczecińskiego Pedagogium, w którego murach kształcili się także uczniowie narodowości polskiej.

Różnojęzyczne „miscellanea" z XVII w. interesują głównie z powodu opisów 60 miast ówczesnej Europy, w tym Szczecina. Autorzy realizacji nie pominęli w nich osobliwości historycznych, architektonicznych, muzealnych i bibliotecznych. Eksponaty te mają dużą wartość źródłową dla poznania przeszłości naszego miasta.

W zbiorze starych druków, liczącym około 30.000 dzieł (XV – XVIII w.), ponad 4.000 to pomeranica, podstawowe źródła do badań dziejów Pomorza Zachodniego i Szczecina. Są wśród nich zbiory dokumentów (J.C. Dahnerta, J.C. Dregera, J.C.C. Oelrichsa), opracowania historiograficzne (m.in. P. Friedeborna, D. Cramera, J. Micraeliusa, L.W. Brüggemanna), genealogie książąt pomorskich, zarządzenia (mandaty – w sprawach wagi państwowej jak i dnia codziennego mieszkańców Pomorza). Licznie występują prace naukowe profesorów Pedagogium Szczecińskiego, druki

okolicznościowe, zbiory kazań.

Na wystawie pokazujemy (w wyborze) materiały dotyczące dziejów miasta, które dotrwały do naszych dni w zbiorach Starych Druków.

Wśród prezentowanych na wystawie forografii są oryginalne zdjęcia z połowy XIX i początku XX w. oraz reprodukcje fotograficzne przedstawiające zabudowę i rozbudowę Szczecina po roku 1880, tj. po całkowitym zburzeniu dawnych murów miejskich.Chcąc odtworzyć nie tylko historię najważniejszych obiektów miasta (często dziś już nieistniejących), ale także klimat dawnego Szczecina, organizatorzy wystawy uzupełniają fotografie omówieniem historii obiektów lub wskazaniem na ich specyfikę.

Wśród eksponatów kartograficznych są materiały obejmujące widoki i plany, przedstawiające rozwój Szczecina od końca XVI w. do roku 1937.

Wystawa obejmuje również opracowania (książki i czasopisma) z zakresu historii Szczecina, wydane w XIX i XX w. Z obszernego materiału wybrane tu zostały pozycje pozostające w zbiorach Działu Regionalnego Książnicy Szczecińskiej. Ukazują one życie polityczne Szczecina, gospodarkę, szkolnictwo, kulturę i inne dziedziny zycia miasta i jego mieszkańców.

Organizatorzy przyjmują niewielką granicę błędu w datowaniu powstania poszczególnych obiektów. Spowodowane jest to rozbieżnościami występującymi w dostępnych zródłach.

Pozostając w nadziei, ze wystawa „Szczecin dawniej" sprawi przyjemność wszystkim interesującym się przeszłością i teraźniejszością Szczecina, organizatorzy zapraszają do jej zwiedzenia, życząc wielu wrażeń.

BRAMA PORTOWA

Zbudowana w 1725 r. wg projektu Gerharda Corneliusa Wallrave;ozdobiona rzeźbami Damarta (od strony zewnętrznej) i Meyera (strona wewnętrzna). Przez tę bramę weszły w 1806 r. do Szczecina wojska Napoleona. Tą samą bramą opuściły Szczecin w 1813 r.

Od 1307 r. istniała w tym miejscu Brama Passawska, jako fragment średniowiecznych murów. Brama ta uległa zniszczeniu w czasie działań wojennych w 1659 r. W czasach szwedzkich na jej miejscu wybudowano Bramę Nową. Gdy w 1720 r. Prusy zajęły Szczecin, polecono holenderskiemu architektowi Wallrave wybudowanie w tym miejscu nowego reprezentacyjnego obiektu. Tak powstała Brama Brandenburska (Berlińska). Była ona fragmentem nowego systemu obronnego miasta. Z obydwu stron przylegały do niej wysokie wały miejskie. Brama była pokryta ziemią. Przed wałem znajdowała się fosa i most zwodzony. W latach 1873 – 1880, przy likwidowaniu fortyfikacji, zniesiono wały, zasypano fosę. Nie pozostał nawet ślad po zwodzonym moście. Pozostała jedynie Brama Portowa, obiekt będący ozdobą i charakterystycznym punktem miasta.

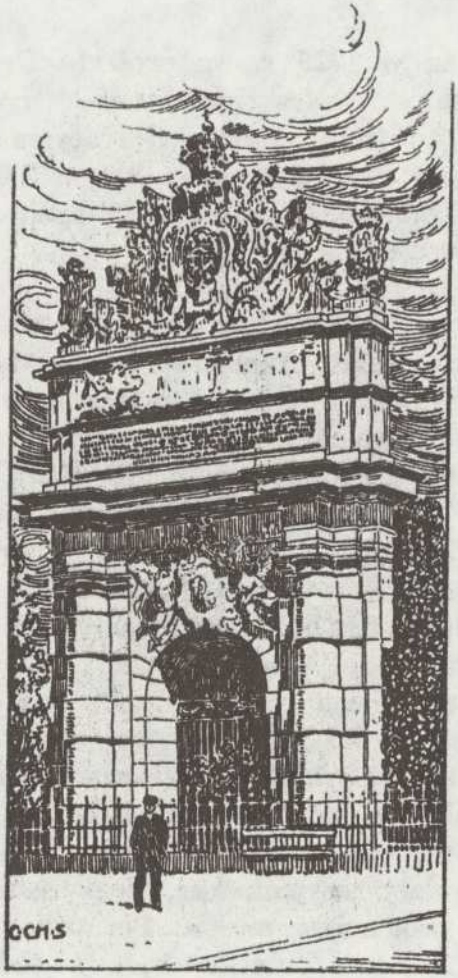
CCMS

DWORZEC KOLEJOWY

Pierwszy odcinek linii kolejowej Berlin – Szczecin został otwarty 15 sierpnia 1843r. Jeździły wówczas w obie strony dwa pociągi dziennie, a podróż trwała 4,5 godziny. Do 1869 r. był Szczecin stacją czołową, mieszczącą się nieco na południe od dzisiejszego dworca głównego. Jego lokalizację warunkowały istniejące do 1880r. mury obronne miasta. Dla potrzeb rozwijającego się dworca zrobiono w murach pierwsze wyłomy. Linię kolejową i sam budynek dworca wielokrotnie modernizowano do końca XIX w. Uzyskał też wtedy Szczecin połączenia z wieloma miastami w Prusach.

Budynek dworca głównego powstał na przełomie XIX i XX w.Zbudowany został w stylu klasycystycznym z ozdobnym portykiem w centralnej części. Mieścił największą wówczas restaurację w mieście, słynącą z dobrej kuchni i eleganckiego wystroju.

Największą ciekawostką kolejową Szczecina była bez wątpienia Wielka Gąsiennica. Nazywano tak blaszany tunel zbudowany dla pociągów przejeżdzających przez Kępę Parnicką, chroniąc tym sposobem przed pożarami składy drewna znajdujące się tuż przy wiadukcie. Wielka Gąsiennica pełniła dobrze swe funkcje aż do r. 1923.

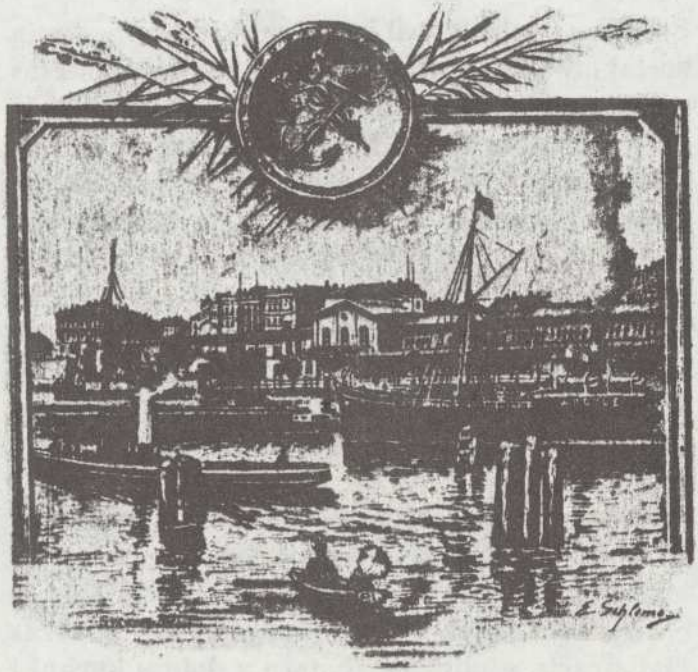

KOŚCIÓŁ św. JAKUBA (KATEDRA)

Początki kościoła sięgają 1187 r. Fundatorem świątyni był Beringer z Bambergu. Kościół zbudowano w osadzie podmiejskiej zamieszkałej głównie przez Niemców. Była to swiątynia drewniana, która splonęła tuż po fundacji.

Najstarsze części dzisiejszej budowli sięgają XIII w., gdy świątynia miała charakter bazyliki, składającej się z trzech naw i prezbiterium. W XIV w. przebudowano ją na kościół halowy,a prezbiterium otoczono obejściem, w którego licznych wnękach utworzono kaplice. Tutaj znajdowały się ołtarze gildii, cechów i bractw, bowiem każde ze zgromadzeń miało własnego patrona strzegącego jego profesji.Świątynia jest dziełem budowniczych ze szkoły Henryka Brunsberga (Henryka z Braniewa), twórcy stylu w architekturze zachodniopomorskiej, zwanego malarskim lub pięknym.

Przed głównym wejściem do katedry pozostał cokół pomnika Karola Loewego, który przez 43 lata był tu organistą.

Kościół ten w dziejach Szczecina miał specjalne znaczenie.W historii jest wielokrotnie wymieniany nie tylko z okazji róznych katastrof (pożary itp.), ale i z tej przyczyny, że pełnił ważne funkcje społeczno – kulturalne.

MOSTY W SZCZECINIE (MOST KŁODNY, MOST KOLEJOWY)

Oprócz Mostu Długiego istniały w Szczecinie inne mosty. W XV w. w pobliżu Baszty Panieńskiej Siedmiu Płaszczy położono w poprzek rzeki „kłodę", a w XVI w. zbudowano w tym miejscu Most Kłodny (Baumbrücke). Obecnie w tym miejscu znajduje się Most Zamkowy.

W 1846 r. zbudowano przez Odrę Zachodnią i Parnicę dwa mosty tymczasowe, przez które poprowadzono linię kolejową do Stargardu, przecinającą w poprzek wyspę. W latach 1853–1854 zbudowano na tym samym szlaku stały most kolejowy oddany do użytku 1.11.1854 r. Most ten po poprowadzeniu w 1869 r. nowej trasy kolejowej został rozebrany. W roku 1865 postanowiono przedłużyć tory wiodące przez Dworzec Główny, prowadząc je dalej mostem przez Odrę Zachodnią i Parnicę, co przekształcić miało dworzec szczeciński z czołowego w przelotowy. Trasę tę oddano do użytku w 1869 r. W niezmienionym stanie przetrwała ona do dziś.

GIEŁDA SZCZECIŃSKA (Börse)

Zbudowana w latach 1833–1836 przy Starym Rynku (dawniej Heumarkt) na miejscu siedziby kupiectwa szczecińskiego dawnego Domu Żeglarza, w bezpośrednim sąsiedztwie głównego odwachu. Budynek zaprojektował Dr Mathias z Berlina, wykonawcą zaś był miejski architekt Kremser.

Obok giełdy w Hamburgu giełda szczecińska należała do ważniejszych w ówczesnych Niemczech. Należała również, co warto podkreślić, do najpiękniejszych i najbogatszych. Dwupiętrowy, klasycystyczny budynek mieścił wiele pomieszczeń różnych izb i towarzystw kupieckich. Największą i najpiękniejszą była wielka aula – siedziba Izby Przemysłowo–Handlowej. Mieściła się tu także sala Loitzów, nazwana tak na cześć najsławniejszych bankierów szczecińskich.

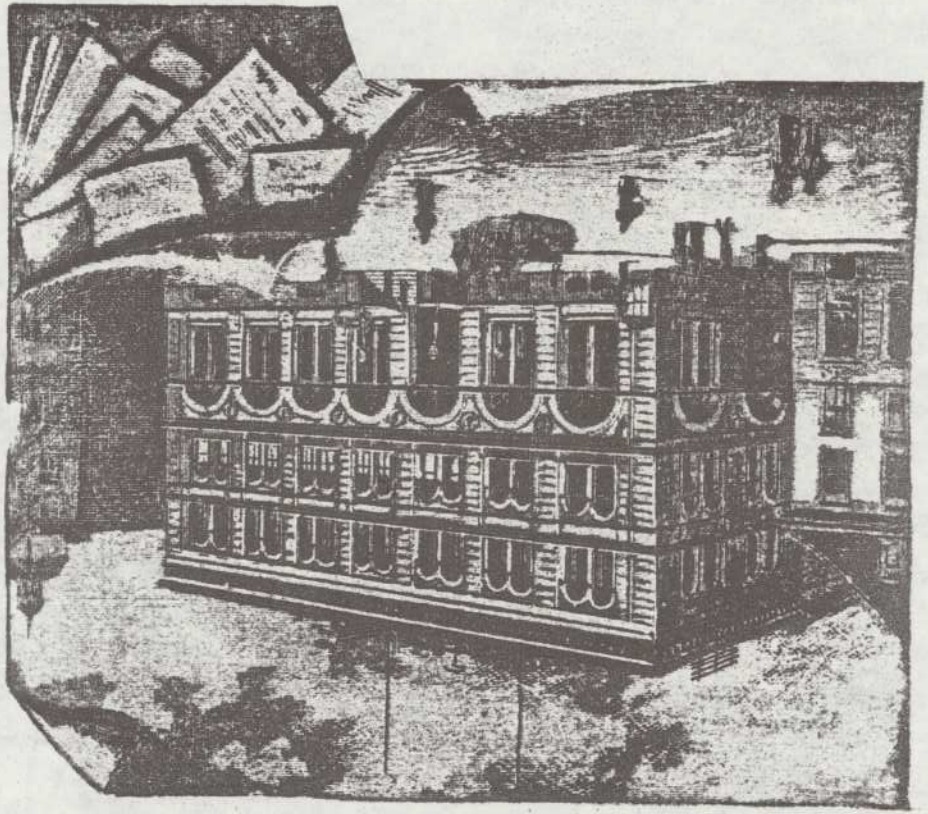

GIMNAZJUM KRÓLA WILHELMA
(König – Wilhelm Gymnasium)

11 października 1880 r. otwarto nowe gimnazjum przy dzisiejszej ul. Wielkopolskiej i al. Jedności Narodowej. Pierwszym dyrektorem szkoły był pochodzący z Turyngii dr Christian Muff. W 1880 r. w szkole uczyło się 350 uczniów. Od 12.04.1888 r. gimnazjum uzyskało nowy front z wejściem od strony dzisiejszej al.Jedności Narodowej.

Obecnie na tu swoją siedzibę Instytut Kultury Fizycznej Uniwersytetu Szczecińskiego.

STADT THEATER (Teatr Miejski, zbudowany we wschodniej części pl. Królewskiego, przy Bramie Królewskiej)

Budowę teatru rozpoczęto w 1846 r. 21 października 1849 r. dokonano uroczystego otwarcia teatru i odsłonięcia pomnika Fryderyka Wilhelma III. Premierowym przedstawieniem był dramat Goethego „Egmont" do muzyki Beethowena. Budynek został zaprojektowany przez królewskiego mistrza budowlanego Karola Langhansa z Berlina. Teatr – jeden z najpiękniejszych w ówczesnych Prusach, zbudowany został z białej cegły na planie prostokąta z półokrągłą częścią frontalną od południa. Widownia miała 1200 osob. Grywano sztuki dramatyczne komedie i tragedie, a także sztuki muzyczne (opery i operetki). W ostatnim sezonie przed wybuchem wojny światowej teatr miał w programie operę Richarda Straussa „Kawaler z różą" oraz sztukę dramatyczną „Afera Dreyfusa".

STUDNIA – FONTANNA ORŁA BIAŁEGO

Barokową fontannę wzniesiono w latach 1729–1732 wg projektu berlińskiego rzeźbiarza Graela. Wykonali ją rzeźbiarz Johann Koch i kamieniarz Angerer. Uroczyste uruchomienie studni nastąpiło 15.08.1732 r. Studnia wykonana jest z piaskowca z ozdobnym orłem. Stanowiła fragment pierwszego wodociągu szczecińskiego, zbudowanego w tych samych latach. Całość wodociągowej koncepcji opracował Abraham Dubendorf, Szwajcar, członek kolonii francuskiej.

CZERWONY RATUSZ

Zbudowany w latach 1875 – 1878 na stoku tarasu odrzańskiego, w stylu neogotyckim ze wspaniałą fasadą bogato zdobioną m.in. balkonami, strzelistymi wieżami i wieżyczkami. Budynek zdobi herb miasta nadany mu przez króla szwedzkiego w 1659 r. za obronę przed Brandenburczykami. Herb przedstawia dwa szwedzkie lwy podtrzymujące koronę nad głową gryfa.

Budynek był spalony w 1945 r. Został odbudowany w latach 60 – tych i przeznaczony na siedzibę instytucji morskich.

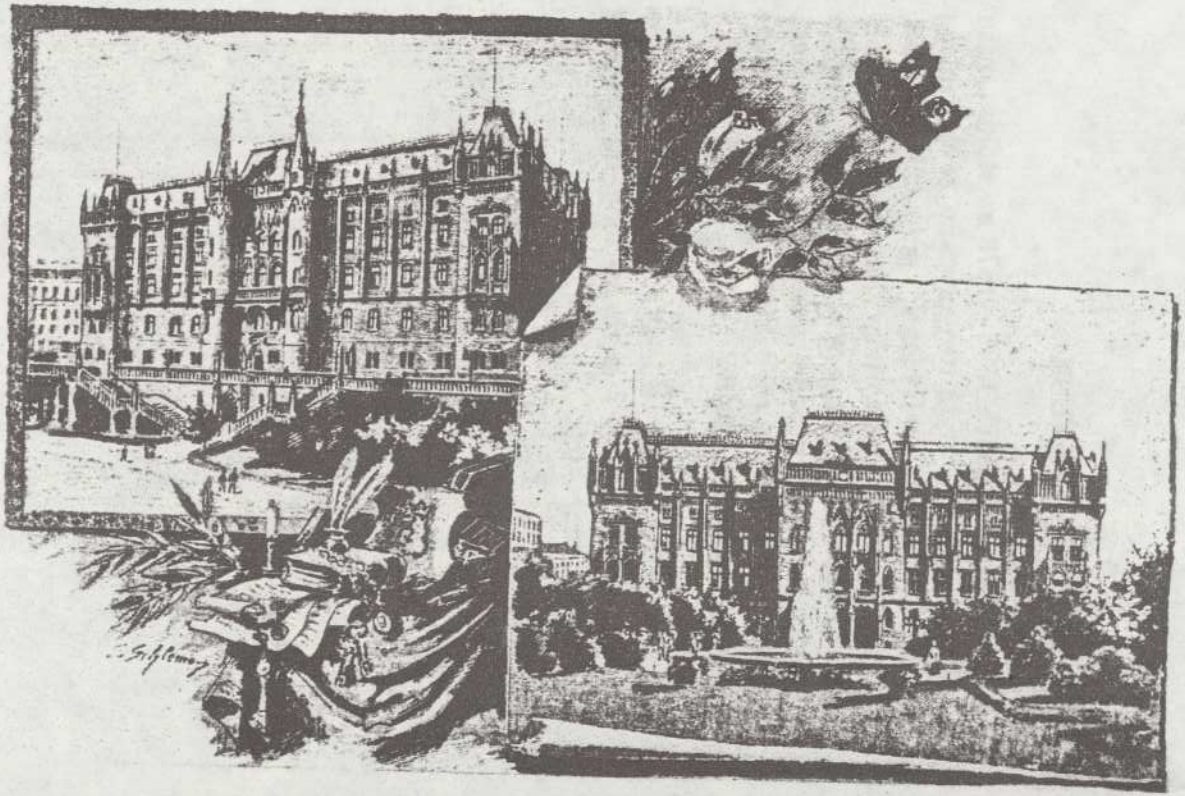

BUDYNEK POCZTY MIEJSKIEJ – ul. Dworcowa

Przy dzisiejszej ul. Dworcowej (Grüne Schantze) i ul. Pod Bramą (Heilig – Geist – Strasse) 1 grudnia 1874 r. otwarto gmach poczty miejskiej. Budynek wykonany został z czerwonej wypalanej cegły w stylu noeogotyckim. Ten wspaniały obiekt budził od początku wiele kontrowersji ze względu na swoje położenie zamykające szeroką perspektywę tej części miasta od strony Odry.

Obecnie również znajduje się tu poczta.

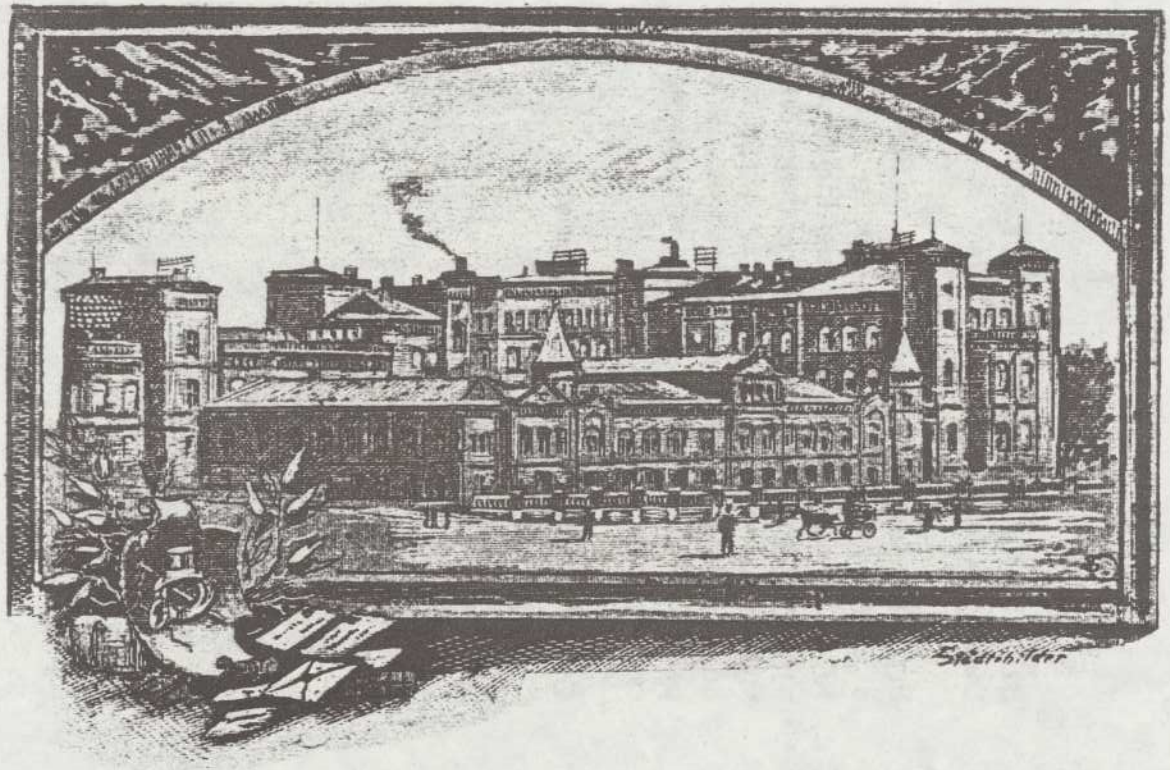

STOCZNIA „VULCAN"

W 1851 r. dwaj szczecińscy kupcy: Früchtericht i Brock założyli pierwszą w Niemczech stocznię budowy statków żelaznych. Na początku swej działalności stocznia nie miała zbyt wielu zamówień. Trudności finansowe skłoniły właścicieli do szukania innych źródeł zysku. W 1858 r. spółka wytwarzająca maszyny i doki, która przyjęła nazwę „Vulcan", skonstruowała pierwszy parowóz. W okresie kryzysu, jaki zapanował w przemyśle stoczniowym w latach 60–tych XIX w.,właśnie parowozy utrzymywały stocznię „Vulcan". Roczna produkcja wynosiła około 36–72 lokomotyw. Po 14 latach wyprodukowano 500 parowozów. Do końca 1913 r. z pochylni „Vulcana" zjechało 2800 lokomotyw. Produkowano tu także statki oraz maszyny parowe, kotły i wyposażenie maszynowni, promy i pogłębiarki. Budowano też w „Vulcanie" okręty wojenne.

Stocznia szczecińska zakończyła samodzielny żywot po I wojnie światowej. Wtedy została włączona do stoczni w Hamburgu do koncernu „Deschimag"(1926). W 1938 r. podstawą produkcji były łodzie podwodne.

Po drugiej wojnie światowej podjęto decyzję o odbudowie „Wulkana"(1956–1957).Następnie połączono go z działającą już stocznią „Odra". Odbudowany „Wulkan" wszedł do stoczni „Odra" pod nazwą pochylni „Wulkan".